

Dr hab. Danuta Rode

Prof. Uniwersytetu SWPS

R e c e n z j a

Rozprawy doktorskiej mgr Olgi Węglerskiej

pt. *Zdolność do mentalizacji u sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci*

Praca została przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Beisert

1. Uwagi ogólne. Uzasadnienie ważności tematu

Pani magister Olga Węglerska w przedstawionej do oceny rozprawie doktorskiej podejmuje ważne zagadnienie, emocjonalnego funkcjonowania sprawców przestępstw seksualnych w tym wielowymiarowego konstrukt mentalizacji. Praca wpisuje się w aktualny nurt badań nad mechanizmami i uwarunkowaniami sprawstwa wykorzystywania seksualnego dziecka i ocenę czynników mogących zapobiegać ryzyku powrotności do przestępstwa. Łączy w sobie realizację dwóch celów – badawczego i aplikacyjnego. Cel badawczy mieści się w pytaniu, jaką rolę w mechanizmie wykorzystania seksualnego dziecka pełni zdolność i motywacja do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób. Natomiast cel aplikacyjny jest powiązany z implementowaniem wyodrębnionych w pracy ustaleń badawczych do procesu diagnozy psychologicznej sprawców wykorzystujących seksualnie dzieci i nade wszystko w doborze odpowiednich działań terapeutycznych dla różniących się specyficznymi deficytami w zakresie funkcjonowania emocjonalno-społecznego sprawców.

Wykorzystywanie seksualne dzieci (*child sexual abuse, child sexual offending*) budzi w pełni uzasadnioną, negatywną reakcję społeczną. Wiele badań dotyczących konsekwencji wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie dla zdrowia psychicznego ofiar wskazuje, że doświadczenie wykorzystywania ma związek z istotnie wyższym ryzykiem wystąpienia różnych zaburzeń psychicznych w dorosłości (Nelson i in., 2002; Perez-Fuentes i in., 2013).

Analiza literatury przedmiotu, jak i doniesienia empiryczne (Hanson, Harris, Scott i Helmus, 2007) wskazują na deficyty w zakresie regulacji emocjonalnej sprawców w szczególności na kongruencję emocjonalną (*emotional congruence*) w etiologii patologii seksualnej wobec dzieci, rozumianą jako przekonanie sprawcy, że jego emocjonalne potrzeby odpowiadają potrzebom i zachowaniom dziecka, a tym samym znajdują zaspokojenie właśnie w kontakcie z dzieckiem, a nie z osobą dorosłą. Tym bardziej więc badania dotyczące zdolności do rozpoznawania własnych stanów emocjonalnych przez sprawców przestępstw seksualnych i ich modulowanie są potrzebne i nieodzowne zarówno w pod względem teoretycznym, jak i poznawczym

Należy wyraźnie podkreślić, że badania w tym temacie są fragmentaryczne zarówno w literaturze światowej i rodzimej, więc tym bardziej zaplanowane przez Autorkę dysertacji przedsięwzięcie badawcze mające na celu określenie roli zdolności do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i innych osób przez sprawców wykorzystujących seksualnie dzieci - jest nowatorskie i zasługujące na pełną akceptację.

Przedłożona praca doktorska liczy wraz z aneksem 228 stron składa się z 6 rozdziałów, których treści podzielone są na kilka części: teoretyczną prezentującą podstawy przyjętych problemów badawczych, model teoretyczny opisujący udział zaburzeń zdolności do mentalizacji w genezie i podtrzymywaniu zachowań pedofilnych, metodologię badań własnych, część empiryczną opisującą wyniki badań własnych oraz dyskusję wyników i wnioski. Praca zawiera ponadto streszczenie w języku polskim i angielskim, wprowadzenie, bibliografię oraz aneks.

Oceniając pracę pod względem formalnym, należy podkreślić, iż struktura pracy jest właściwa, redakcja tekstu jest spójna, staranna, praca napisana jest jasnym, poprawnym językiem.

Należy także wyraźnie podkreślić, że temat zasygnalizowany w tytule dysertacji w pełni znajduje swoje odzwierciedlenie w podjętej w pracy analizie problemu badawczego, poprzez odpowiednie procedowanie metodologiczne, rzetelne opracowanie wyników badań i ich analizę. Temat pracy jest nowatorski i oryginalny.

2.Ocena układu rozprawy doktorskiej.

Podstawy teoretyczne modelu W części teoretycznej zaprezentowano treści dotyczące zagadnień związanych z wykorzystywaniem seksualnym dziecka w kontekście charakterystyki

zjawiska, jego rozmiarów, uregulowań prawnych i koncepcji wyjaśniających etiologię wykorzystywania seksualnego dzieci. W analizie charakterystyki wykorzystywania seksualnego uwzględniono obszar przestępstwa seksualnego wykorzystywania dziecka w tym przegląd najważniejszych definicji zarówno w ujęciu prawnym, jak i psychologicznym. Dokonano także przeglądu koncepcji określających przyczyny seksualnego wykorzystywania dziecka skupiając się na Zintegrowanej Teorii Przestępczości Seksualnej ITSO (Ward i Beech 2005; 2008) wykorzystanej do konceptualizacji modelu badań i dalszych jego etapów.

Zdolność do mentalizacji wraz z opisem jej wymiarów i uwarunkowaniami (relacja przywiązania, doświadczenie przemocy w dzieciństwie, regulacja emocji, zachowania agresywne) przedstawiono w rozdziale drugim.

Model teoretyczny pracy opisujący udział zaburzeń zdolności do mentalizacji w genecie i podtrzymywaniu zachowań pedofilnych został przedstawiony w kolejnym trzecim rozdziale. Wyrażono go w oparciu o Zintegrowaną Teorię Przestępczości Seksualnej a każdy etap badań zobrazowano w formie graficznej modelu, dokonując krótkiego jego opisu (rozpoznanie wpływu wybranych czynników na poziom zdolności i motywacji do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób, wpływ zdolności i motywacji do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób na charakterystykę wykorzystania seksualnego dziecka oraz udział zdolności i motywacji do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób, jako czynnika mediującego wpływ czynników z niszy ekologicznej na charakterystykę czynu wykorzystania seksualnego dziecka).

Odnosząc się do zawartości poszczególnych rozdziałów części teoretycznej, należy podkreślić, że w pełni spełnia swoją rolę, stanowi bowiem dobrą podstawę do prezentacji modelu badań własnych i wskazanych problemów badawczych. Po pierwsze, została ona opracowana na bazie aktualnej literatury przedmiotu. Po drugie, zawartość tej części recenzowanej pracy stanowi wystarczające uzasadnienie dla podjętego przez Autorkę problemu badawczego. Po trzecie, Autorka w sposób syntetyczny, ale jednocześnie wieloaspektowy ukazała konceptualizację badań własnych, przedstawiając jej graficzny model. Model jest spójny, dobrze uzasadniony merytorycznie i praktycznie.

Uwaga recenzenta w tym obszarze prezentowanego materiału dotyczy zbyt krótkiego ograniczonego w jakość treści Wprowadzenia oraz braku w niektórych rozdziałach krótkiego odautorskiego podsumowania, chociaż jest ono zamieszczone w pozostałych. Samodzielność krótkich podsumowujących analiz jest w pracy naukowej ważna.

Ocena projektu badań

W rozdziale czwartym: Metodologiczne podstawy badań własnych omówione zostały struktura procesu badawczego, tj. cel, pytania badawcze i hipotezy, zmienne i ich operacjonalizacja, struktura zależności między zmiennymi, procedura badań: opis metod pomiaru, plan i organizacja badań wraz doбором badanych i ich charakterystyką.

Struktura zależności między zmiennymi obejmowała przedstawienie trzech etapów badawczych, zgodnie z konceptualizacją badań własnych na podstawie Zintegrowanej Teorii Przystępczości Seksualnej ITSO.

Autorka wyodrębniła cel badań mieszczący się w pytaniu: jaką rolę u sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci, odgrywa zdolność do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i innych osób w etiologii oraz przebiegu wykorzystania seksualnego dzieci.

W kontekście zaprezentowanego celu badawczego postawiono cztery pytania badawcze (s.64)

- 1) Czy sprawcy wykorzystania seksualnego dzieci wykazują specyficzne deficyty w zakresie zdolności oraz motywacji do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób, to znaczy odróżniające ich od sprawców przestępstw przeciwko mieniu i mężczyźn niekaranych?
- 2) Jakie czynniki kształtują zdolność i motywację do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób w grupie sprawców wykorzystania seksualnego dzieci?
- 3) Jaki jest udział zdolności i motywacji do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób w sprawstwie wykorzystania seksualnego dzieci – czy i w jaki sposób wpływa ona na charakterystykę przestępstwa?
- 4) Czy zdolność i motywacja do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób w wykorzystaniu seksualnym dzieci modyfikują charakter związku pomiędzy czynnikami z niszy ekologicznej dalszej a charakterystyką dokonanego przez sprawcę wykorzystania seksualnego dziecka?

Do każdego problemu badawczego sformułowano bardzo szczegółowe hipotezy

Procedura dobru do grupy została przedstawiona w sposób klarowny i jasny. Badaniami objęto 96 osób. Osobami badanymi byli sprawcy wykorzystania seksualnego dziecka (n=33), sprawcy przestępstw przeciwko mieniu (n=30) oraz mężczyźni niekarani (n=33).

Kryterium doboru badanych do pierwszej grupy (CSO) był prawomocny wyrok skazujący za przestępstwo z artykułu 200§1 kk. Kryterium doboru badanych do drugiej grupy był prawomocny wyrok skazujący za przestępstwo z art. 280§1 kk. lub 286§1 kk (rozbój i oszustwo). Mężczyzn niekaranych dobierano w taki sposób, by utworzyć grupę zbliżoną pod względem wieku i wykształcenia do grupy sprawców wykorzystania seksualnego dzieci.

Ustosunkowując się do zawartości części metodologicznej należy zauważyć, że realizacja autorskiego projektu badawczego dotycząca analizy testowanych zmiennych psychologicznych oraz zachodzących między nimi związków, została przedstawiona w sposób wyczerpujący i logiczny. Projekt badań własnych w obszarze analizowanego problemu badawczego odznacza się: 1) dobrze sformułowanymi celami badawczymi, 2) adekwatnie dobranymi pytaniami badawczymi, 3) trafnością dobranej analizy danych w stosunku do poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania badawcze,

Niepokój recenzenta dotyczy (1) grupy badawczej, mało licznej grupy sprawców wykorzystania seksualnego dzieci (n=33 osób), co utrudnia wnioskowanie i uogólnianie wyników na większą populację. Być może wystąpiło także powiązanie niezbyt licznej grupy badawczej z wynikami badań: nie wszystkie hipotetyczne założenia okazały się być istotne statystycznie.

Myślę jednak, że sam proces badawczy w celu zrealizowania odpowiedzi na pytania z włączeniem dwóch pozostałych grup -został tak ustanowiony w modelu- aby najważniejsze ustalenia badawcze zostały pokazane w takiej liczebnej konfiguracji. W kontynuowaniu badań, z całą mocą zalecałabym jej procedowanie na silniejszej liczebnie grupie podstawowej. (2) Większość stosowanych w badaniu narzędzi ma charakter samoopisowy, mając na uwadze osoby osadzone w zakładzie karnym w szczególnych warunkach izolacji, należy się liczyć z postawą autoprezentacji, może to mieć wpływ na uzyskane w badaniach wyniki, tym bardziej na ich interpretację- musi być ostrożna i analizowana przez pryzmat tej sytuacji.

Rezultaty badań – ocena sposobu prezentacji i ich znaczenia

Wyniki przeprowadzonych przez Autorkę badań zostały zaprezentowane w rozdziale piątym, który zawiera uzyskane rezultaty badań z czterech postawionych pytań badawczych. Większość hipotez nie potwierdziła się, ale pozostałe ustalenia badawcze mają istotną wartość, pozwoliły potwierdzić (opisane w części teoretycznej) istnienie u sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci czynników związanych z mechanizmem działania zaburzeń

zdolności i motywacji do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób w cyklu przestępstwa seksualnego. Ustalenia badawcze zostały szczegółowo przedstawione w modelu graficznym konceptualizacji badań, co znacznie udoskonaliło zrozumienie uzyskanych rezultatów, ich wymiar i jakość.

Podsumowując treści zawarte w empirycznej części pracy, należy podkreślić dwa elementy. Pierwszy z nich polega na tym, że przedstawione wyniki badań odpowiadają na postawione pytania badawcze. Drugi z nich odnosi się do tego, że Autorka wykazała duże zdolności analityczne przy opracowywaniu danych, które służyły konstruowaniu odpowiedzi na postawione pytania. Dużą pomoc w analizie obszernego materiału empirycznego stanowią wyniki i treści zamieszczone w tabelach, a nieodzownie pomocną okazała się tab.79 i 80 z bardzo czytelnym, szczegółowym podsumowaniem weryfikacji hipotez.

Dopełnieniem całości rozważań teoretycznych i analiz empirycznych jest dyskusja, podsumowanie uzyskanych przez Doktorantkę rezultatów badań własnych. Ciekawe bardzo są zwłaszcza te rozważania Autorki rozprawy, które odnoszą się do opisu potwierdzonych w badaniach prawidłowości, na tle aktualnego stanu wiedzy psychologicznej, szkoda jedynie, że dyskusja z innymi Autorami jest nieco ograniczona. Ale jak wiadomo, powzięty do analiz teoretyczno-empirycznych problem jest w znikomym zakresie eksplorowany, zatem dyskusja ogranicza się do nielicznych ustaleń badawczych innych autorów. Mimo tej uwagi, treści tej części pracy świadczą, zarówno o zdolności do syntezy materiału empirycznego uzyskanego w badaniach własnych, jak również o zdolności porównywania otrzymanych rezultatów z wynikami prezentowanymi w literaturze przedmiotu, czyli o ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie psychologia. Omawiany rozdział rozprawy stanowi próbkę wnikliwości badawczej Doktorantki, jej kompetencji naukowych i wiedzy.

Na wyraźne podkreślenie zasługuje potwierdzenie w Podsumowaniu zrealizowanych zgodnie z modelem badawczym założeń, który graficznie przedstawiony -pozwolił Autorce pracy zaznaczyć zależności tych zmiennych, które w badaniu zostały potwierdzone i te które wymagają dalszej eksploracji .

Podsumowując całość niniejszej recenzji, pragnę stwierdzić, że:

1. Autorka podjęła w swojej dysertacji doktorskiej ważny problem naukowy w wąskim zakresie badany przez innych teoretyków, badaczy: zdolność do mentalizacji u sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci.

2. Analizę problemu osadziła w dostosowanym do zagadnienia konstrukcie teoretycznym i prawidłowo dobranej literaturze tematu.
3. Na podstawie założeń teoretycznych, skonstruowała oryginalny model badawczy, zawierające zdefiniowane w części teoretycznej zmienne.
4. Dobór pomiaru zmiennych i organizacja badań jest więcej niż satysfakcjonująca.
5. Doktorantka uzyskała zgodę Komisji Etyki Badań Naukowych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, co wskazuje na zapewnienie standardów etycznych w przeprowadzonych badaniach.
6. Opracowanie wyników, zostało zarówno psychologicznie, jak i statystycznie wykonane starannie, umożliwiając tym samym pełną odpowiedź na pytania badawcze. Doktorantka poradziła sobie z bardzo dużą liczbą szczegółowych informacji zawartym w materiale badawczym, które zaprezentowała w syntetyczny sposób, co pozwoliło na wykrycie zasadniczych prawidłowości występujących w danej populacji .
7. Dyskusja wyników oraz sformułowane wnioski dowodzą, że Autorka posiada operatywną wiedzę psychologiczną oraz metodologiczno-warsztatową i przygotowanie do samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Praca stanowi istotny wkład w konceptualizację konstruktów rozpoznawania zdolności i motywacji do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych osób przez sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci w genecie wykorzystywania seksualnego opartego na Zintegrowanej Teorii Przystępczości Seksualnej.
8. Implikacje praktyczne wynikające z przeprowadzonych badań mogą być wykorzystane w zakresie obszarów diagnozy psychologicznej dotyczących sprawców czynów seksualnych wobec dzieci oraz szeroko pojętej pomocy psychologicznej wobec tych osób.

3. Ocena czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

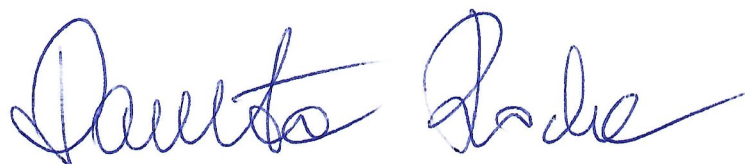
Pozytywne oceniam przedłożoną do recenzji pracę. Tematyka rozprawy ma charakter nowatorski a na gruncie polskim nawet pionierski. Uzyskane przez Doktorantkę wyniki wypełniają lukę w badaniach poświęconych roli, jaką zdolność i motywacja do mentalizacji aspektu emocjonalnego u siebie i u innych, pełni w mechanizmie wykorzystania seksualnego dziecka przez sprawców przestępstw seksualnych. Mgr Olga Węglerska posiada odpowiednią wiedzę teoretyczną i praktyczną, ma rozwinięte umiejętności w zakresie analizy i syntezy

informacji, cechuje się tak ważną w pracy naukowej- ciekawością poznawczą, a tym samym w mojej ocenie jest gotowa do samodzielnego prowadzenia badań.

4. Konkluzja

Przedstawione w recenzji argumenty stanowią podstawę do wyrażania opinii, że rozprawa doktorska mgr Olgi Węglerskiej nt. *” Zdolność do mentalizacji u sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci* spełnia podstawowe kryteria merytoryczne i formalne określone przepisami w art. 187 Ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku. Na tej podstawie stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Olgi Węglerskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 09.11.2023 rok

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Dariusz Rade', is positioned to the right of the date.